

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 359-370, December 2012

**AİLE YAPISI VE SOSYAL HAREKETLİLİK:
Sosyo-Ekonomik Arkaplandan Sosyal Ağlara ***

*FAMILY STRUCTURE AND SOCIAL MOBILITY:
From Socio-Economic Background to Social Networks*

*Dr. Abdullah ÖZBOLAT
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Abstract

This study is about family structure and social mobility and there is the question what is the effect of family structure on children's educational outcomes? In the focus of this study. Social mobility expresses process of obtaining occupation as one of the key determinants of socio-economic status and family structure refers to family relations and socio-economic status of family. This study aims to examine the effect on social mobility of family structure. Family structure becomes effective in the process of social mobility. Although effect of family structure reduces increasing educational opportunities and changing business conditions etc. It is suggested that show orientation from socio-economic background to social networks in this study. Family structure is discussed focusing on the role of parents in obtaining status and socio-economic background. When evaluating effect of family structure on social mobility, family structure, -in particular on the basis of educational results- tendency of the family structure from socio-economic background to social networks is identified. As a result, although the arguments presented in the obtaining the status of children in the process of social mobility, increasing educational opportunities, meritocracy and changing business conditions, family structure becomes effective and families continue to use opportunities of social network. In the first chapter socio-economic background of the family in the process of social mobility is examined. In the second chapter is focused to the parent's role increasing educational opportunities and changing business

* Bu makale, 15-16 Mayıs 2012 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi'nde düzenlenen Ulusal Aile Sempozyumu'nda sunulan "Aile Yapısının Sosyal Hareketliliğe Etkisi" isimli tebliğin geliştirilerek yayıma hazırlanmış biçimidir.

conditions. At the conclusion of the socio-economic background is evaluated as a change from quantity to quality tendency from socio-economic background to social networks.

Keywords: Family Structure, Social Mobility, Socio-Economic Background, Social Network.

Öz

Bu çalışma aile yapısı ve sosyal hareketlilik ile ilgilidir ve çalışmanın odağında, çocukların eğitsel sonuçları üzerine aile yapısının etkisi nedir? Sorusu bulunmaktadır. Bu çalışmada sosyal hareketlilik, sosyo-ekonomik statünün temel belirleyicilerinden birisi olarak meslek edinme sürecini; aile yapısı ise ailenin sosyo-ekonomik durumu ifade etmektedir. Bu çalışmada aile yapısının sosyal hareketlilik üzerine etkisinin incelenmesinin amaçlanmakta ve bu çalışmada, aile yapısının sosyal hareketlilikte etkili olduğu ve aile yapısının etkisinin artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları vb. etkenlerle ilişkili olarak azalmasına rağmen aile yapısının sosyo-ekonomik etkenlerden sosyal ağ(network)lara yönelim gösterdiği ileri sürülmektedir. Çalışmada, aile yapısı, sosyo-ekonomik arkaplan ve ebeveynin statü elde etmedeki rolüne odaklanarak ele alınmıştır. Aile yapısının sosyal hareketlilik üzerine etkisi değerlendirildiğinde, statü elde etmede, aile yapısının sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara yönelimi tespit edilmiştir. Sonuç olarak çocukların sosyal hareketlilik sürecinde statü edinmelerinde artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları ve meritokrasi (liyakat temelli statü edinme) gibi etkenler bir takım argümanlar sunmuş olmasına rağmen, aile yapısı etkili olmakta ve aileler çocuklarının statü elde etmesinde sosyal ağ(network) olanaklarını kullanmaya devam etmektedir. Çalışmanın birinci bölümde sosyal hareketlilik sürecinde ailenin sosyo-ekonomik arkaplanı ele alınmış, ikinci bölümde ebeveynin rolüne karşı artan eğitim olanakları ve iş koşullarının değişmesine yoğunlaşmış, son bölümde, sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara yönelim süreci, nicelikten niteliğe bir değişim olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Yapısı, Sosyal Hareketlilik, Sosyo-Ekonomik Arkaplan, Sosyal Ağ.

Giriş

Toplumda mesleki anlamda statü elde etmede birbirine bağlı birçok faktörün etkisine işaret etmek gerekir. Bu faktörleri, ailenin sosyo-ekonomik durumu, ebeveynin mesleği ve eğitim durumu, akran grupları, öğrenim durumu, sahip olunan diplomalar, sertifikalar, sosyal sermaye olarak ifade edilen ilişki temelli yakınlıklar, toplumsal çevre, akrabalar vb. şeklinde belirtmek mümkündür. Aile yapısı ve sosyal hareketlilik ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, belirttiğimiz faktörlerden aile yapısına odaklanılmakta, çocukların eğitsel sonuçları üzerinde aile yapısının etkisinin hangi boyutta olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışmanın genelinde, sosyal hareketlilik, sosyo-ekonomik statünün temel belirleyicilerinden birisi olarak meslek edinme sürecini; aile yapısı ise ailenin sosyo-ekonomik durumunu ifade etmektedir. Ailenin durumu ve sosyal hareketlilik ilişkisinde, aile yapısının etkisinin, artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları vb. etkenlerle ilişkili olarak azalmasına rağmen sosyo-ekonomik etkenlerden sosyal ağ(network)lara doğru yönelimin işaretleri gözlenmektedir.

Aile yapısının sosyal hareketlilik üzerine etkisinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, sosyal hareketlilikte aile yapısının etkili olduğu ve artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları vb. etkenlerle ilişkili olarak aile yapısının etkisinin azalmasına rağmen aile yapısı, sosyo-ekonomik etkenlerden sosyal ağ(network)lara doğru yönelim göstermektedir. Mesleki statü elde etmede, ailenin toplumsal çevresindeki bağlantılar, sosyal ağlar olarak işlev görmektedir, köprü işlevi gören bu ağlardan yararlanılmaktadır. Sosyal hareketlilik sürecinde çocukların statü edinmelerinde artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları ve meritokrasi bir

takım argümanlar sunsa da aile yapısı sosyal network olanaklarını kullanarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, sosyal hareketlilik sürecinde ailenin sosyo-ekonomik arkaplanı incelenmekte, ardından ebeveynin rolüne karşı artan eğitim olanakları ve değişen iş koşullarına değinilmekte, son bölümde de sosyo-ekonomik arkaplanın yerini alan sosyal ağlar, nicelikten niteliğe bir dönüşüm olarak ele alınmaktadır.

1.Sosyal Hareketlilik ve Ailenin Sosyo-Ekonomik Arkaplanı

Sosyal hareketlilik ile ilişkisi içinde aile yapısı; çok boyutlu olarak ele alınmakta, bu boyutlardan özellikle, ebeveyn değerleri, çocukların kontrolü ve çocuklara destek gibi ebeveyn-çocuk ilişkisini şekillendiren konularda çocukların hem sosyo-ekonomik kazanımlarını hem de kuşaklararası değerlerin ve statülerin aktarımını etkileyen boyutlarla aile yapısı ilişkilendirilmektedir.¹ Sosyal statünün kazanılmasında ailevi etkilere işaret etmek gerekir. Kişinin toplumdaki konumuna göre sosyal beklentiler tarafından belirlenen sosyal statünün, aile yapısıyla ilişkili biçimi olarak atfedilen statü, her toplumda sosyal statünün belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Statü türlerinden biri olan ekonomik statü de, ailede atfedilir ve aile bağları içinde sürdürülür. Statü aktarımında yüksek ekonomik statülü ailelerin, çocuklarının daha yüksek eğitim düzeyi elde etmeleri ve iş fırsatlarını arttırması için ve onlara miras bırakmak için ekonomik statülerini koruma eğilimi gösterdikleri, düşük ekonomik statülü ailelerin ise çocuklarına iş fırsatı ve eğitimle ilgili fırsat sunamadıklarına işaret edilmektedir.²

Statü aktarımında ebeveynin sosyo-ekonomik arkaplanına vurgu yapan bu yaklaşım, kuşaklararası statü aktarımında sosyo-ekonomik ve sınıfsal temellere vurgu yapmakla birlikte, aile yapısının, ebeveyn-çocuk ilişkisinin şekillenmesinde, çocukların hem sosyo-ekonomik kazanımlarını hem de kuşaklararası değerlerin ve statülerin aktarımını etkileyen boyutlarda, çocukların aile yapısından kaynaklı mesleki neticeleri üzerinde bir uzlaşma eksikliğine de işaret edilmektedir.³ Bununla birlikte dünyanın farklı yerlerinde yapılmış çalışmalar, aile yapısının çeşitli biçimlerde çocukların mesleki durumları üzerinde etkiye sahip olduğunu göstermektedir.⁴ Sosyologların çalışmalarına göre, geleneksel olarak, ekonomik ve sosyal açıdan iyi konumlanmış ailelerin çocuklarının, kendilerine göre daha elverişsiz ortamdaki gelen çocuklardan daha üstün oldukları belirtilmekte, ailelerin kültürel ve ekonomik sermayeleri, çoğunlukla çocuklarının yetenekler, bilgi ve vasıflar olarak beşeri sermayelerine yansımaktadır.⁵ Bu çalışmalardan çocukların mesleki sonuçlarına etki eden iki faktör tespit eden Biblarz ve Raftery (1993)'e göre⁶, ebeveynleriyle çok fazla zaman geçirmeyen çocuklar,

¹ T. J. Biblarz, A. E. Raftery, A. Bucur. (1997). "Family Structure and Social Mobility", *Social Forces*, 1997, 75(4), s.1319-20.

² K. M. Fallon, "Education and Perceptions of Social Status and Power Among Women in Larteh, Ghana". *Africa Today*, 1999, s.78-79.

³ D. K. Ginther; R. Pollak; "Family Structure and Children's Educational Outcomes: Blended Families, Stylized Facts and Descriptive Regressions". *Demography*, 2004, Vol. 41, Number 4, s.675.

⁴ Blau ve Duncan (1967), Şili'de Patrick McEwan (2003), Fallon (1999), Kim ve Kulkarni (2009), Biblarz ve Raftery (1993) gibi birçok çalışmada ebeveynin sosyo-ekonomik statüsü (ebeveynin eğitimi, mesleği, geliri) ve çocukların eğitsel başarı ve statü elde etmesi arasında pozitif bir ilişkinin tespit edildiği belirtilmektedir.

⁵ John Field, *Sosyal Sermaye*, (Çev.Bahar Bilgen, Bayram Şen), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.65.

⁶ T. J. Biblarz, T. J., A. E. Raftery. (1993). "The Effects of Family Disruption on Social Mobility", *American Sociological Review*, 1993, Vol. 58, No. 1, s.97-109.

ebeveynleriyle zaman geçirenlere göre önemli bir oranda düşük sosyo-ekonomik durumda kalmakta ve ikinci olarak, sosyo-ekonomik köken ve ulaşılmak istenen hedef konum arasındaki ilişki aile yapısına bağlılık göstermektedir. Başka bir ifadeyle, kuşaklararası mesleki benzerlik ailevi arkaplanları güçlü olmayanlar arasında aile arkaplanları güçlü olanlara göre zayıf kalmaktadır.

Ebeveynler arasında profesyoneller, girişimciler ve el emeği işçileri üç meslek grubunda ebeveynin sosyo-ekonomik statüsünün çocukların eğitsel ve mesleki statü elde etmeleri üzerine etkisi değerlendirildiğinde, geleneksel statü elde etme literatüründe profesyonel çocuklarının girişimci ve işçi çocuklarına göre eğitsel ve mesleki konumlarında babalarına göre daha avantajlı oldukları, bununla birlikte girişimci ve işçilerin çocuklarının da önemli bir biçimde kuşaklararası eğitsel ve mesleki hareketliliği başarabilecekleri belirtilmektedir. Ebeveynin sosyo-ekonomik statüsü ve çocukların üniversite tamamlamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında profesyonellerin çocukları ortalama olarak girişimcilerin ve işçilerin çocuklarından daha fazla yüksek eğitim düzeyi elde etmektedirler. Profesyonellerin çocukları arasında eğitsel statü elde etmeye bakıldığında ise ebeveynin sosyo-ekonomik statüsünün çocukların eğitsel başarısı ve statü elde etmesi üzerine rolünde sürpriz bir durum yoktur. Statü elde etmede, devam edilen okulların kurumsal prestiji gibi eğitsel başarının diğer ölçütlerini, ebeveynin sosyo-ekonomik statüsünün çocukların eğitsel başarısı üzerine rolünü göstermek için göz önünde bulundurmaya da ihtiyaç bulunmaktadır. Statü elde etmede üniversite mezunu olmada profesyonel çocukları en önde bulunmakta, onları girişimcilerin çocukları takip etmekte ve oran olarak geriye en az işçi çocukları kalmaktadır. Profesyonel çocuklarının büyük kısmı girişimci ve işçi çocuklarına göre yönetici oldukları meslekler elde etmektedir. Bu durum ise, meslekte daha yüksek gelir ve maaş anlamına gelmektedir.⁷

İyi eğitilmiş ve profesyonel mesleklerdeki ebeveynlerin daha sınırlı eğitim almış babalardan görece daha zeki olma eğilimi gösterdiği, bu farkın bir kısmının genetik kaynaklı olduğu ve bir babanın genetik avantajını doğal olarak çocuklarına aktardığı belirtilmektedir.⁸ Benzer bir sonuçla, ebeveynin sosyo-ekonomik statüsü ile ikinci kuşağın eğitsel başarıları arasında “güçlü ve tutarlı” bir bağlantı olduğunu ileri süren Portes ve Rumbaut (2001)⁹, yüksek statülü ebeveynlerin çocuklarının tüm akademik performans ölçülerinde daha iyi performans gösterdiklerini belirtmektedir. Araştırmalarının sonucu, genel olarak eğitsel, mesleki ve gelir çıktıları olarak üç boyutta kategorize edilmekte, çocukların eğitsel, mesleki ve gelir elde etmeleri ile babanın mesleği arasındaki bağlantı, babanın eğitim ve meslek bakımından değerlendirilen sosyo-ekonomik statüsü ile çocukların eğitim, meslek ve gelirlerinin çıktıları arasındaki tasvir edici bağlantının kapsamı ve doğası üzerine ışık tutulmaktadır.

Ebeveynin sosyo-ekonomik statüsü ve çocukların statüsü ve davranışları arasındaki ilişki, okul öncesi eğitimin sosyal hareketlilik üzerine etkisinin analizinde de ortaya çıkmaktadır.¹⁰ Birbirinden ayrı olarak babanın eğitimi ve annenin eğitiminden bağımsız olarak ebeveynin eğitimi, okul bitirmede önemli bir pozitif etki meydana getirmektedir.¹¹ Birçok

⁷ D.Y. Kim; V. S. Kulkarni; “The Role of Father’s Occupation on Intergenerational Educational and Occupational Mobility: The Case of Second-Generation Chinese Americans in New York”, *Sociological Forum*, 2009, Vol. 24, No. 1, s.106-127.

⁸ C. Jencks; D. Riesman; *The Academic Evolution*. B. Berger (Ed.), *Readings in Sociology A Biographical Approach* içinde Basic Books, New York, 1974, s.215.

⁹ Alejandro Portes; Ruben Rumbaut *Legacies: The Story Of The Immigrant Second Generation*, University of California Press, Berkeley, 2001, s.239

¹⁰ W. S. Barnett, W. S.; C. R. Belfield; “Early Childhood Development and Social Mobility”. www.futureofchildren.org, 2006, vol.16, no.2, s.87.

¹¹ B. A. Zsembik ve D. Llanes; “Generational Differences in Educational Attainment among Mexican Americans”. *Social Science Quarterly*, 1996, Vol. 77, Number 2, s.369.

araştırma, eğitsel kazanım ile başarı üzerine okul etkisi ve aile arkaplanının rolü üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmalardan ABD’de Coleman ve arkadaşları (1966), Büyük Britanya’da Peaker (1971) genel olarak çocukların eğitsel başarısını belirlemede aile arkaplanının okul faktörlerinden daha önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmalarda, eğitsel kazanım ve başarının değerlendirilmesi çok fazla ilgi çekmiş ve ailenin rolü ve okul etkenleriyle ilgili tartışmayı canlı bir biçimde belirginleştirmiştir.¹²

Şili’de sekizinci sınıf öğrencilerinin akademik performanslarının survey verileri üzerine Patrick McEwan (2003)’in çalışması¹³, ebeveynin eğitsel arkaplanı-özellikle annenin eğitsel arkaplanı-öğrencilerin akademik performansı üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yüksek sosyo-ekonomik statülü ailelerdeki öğrenciler oldukça iyi ailevi ekonomik koşullara sahiptir ve bu öğrencinin, ebeveyninin eğitsel arkaplanı nispeten yüksektir. Bu sonuçta, iyi ekonomik koşullara sahip olan ailelerin çocuklarının okul ihtiyaçlarını, kitaplarını almaya ve özel hoca tutmaya yeterli ekonomik koşullara sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzden, öğrencinin akademik performansı ve ailenin sosyo-ekonomik statüsü arasındaki pozitif ilişkilerin akla yatkın olduğu ileri sürülmektedir.¹⁴ Genel olarak profesyonellerin çocukları, ortalama olarak, girişimcilerin ve işçilerin çocuklarından daha fazla yüksek eğitim düzeyi elde etmektedirler. Yüksek ekonomik statülü ebeveynler, kendilerinin geçmişte ihtiyaç duyup, kavuşamadıkları imkanlardan daha fazlasını çocukları için sunarlar. Bourdieu’ya göre, böyle gruplar “yeniden üretimi sağlayıcı” olarak çocuklarını okullara yönlendirir¹⁵ ancak ikinci bir durum ise, eğitim sistemindeki artan açıklık, ekonomik elitin öğrenimi, dolaylı bir seçenek olarak kullanmasını sınırlandırır.¹⁶

2.Ebeveynin Rolüne Karşı Artan Eğitim Olanakları ve Değişen İş Koşulları

Ailenin sosyo-ekonomik durumunda ebeveynin rolünün artan eğitim olanakları ve değişen iş koşullarıyla azaldığı belirtilmekte ve ailenin sosyo-ekonomik arkaplanının etkisine karşı bir eleştiri de yapılmaktadır. Mesleki pozisyonlar, gittikçe eğitsel yeterlilikler temelinde dağıtılmaktadır. Meslek için eğitimin artan önemi, ebeveynlerin ve ailelerin mesleki konulara çocuklarını yerleştirmesindeki doğrudan etkinin yerini almaktadır. Ayrıca statü aktarımı için eğitime bağlılık, eğitim sisteminin artan açıklığı nedeniyle daha da zorlaşmaktadır.¹⁷ Piyasa ekonomisinin iş talepleri, aile arkaplanındaki eşitsizlikler, kitle eğitim sistemlerindeki tabakalaştırıcı ve tabakalaşmayı önleyici eğilimler, ebeveynler ve çocukları arasında eğitsel ve ekonomik başarının sağlanması için bir kuşaktan diğerine yeniden üretilen sınıf ve statü eşitsizlikleri arasında etkileşim kurarlar. Ayrıca dengeleyici sosyal güçler, az veya çok, çoğu zaman düzenli sosyal hareketlilik şanslarında ve ülkeler arasında sosyal kapanma derecesini üretme eğilimi gösterir. Herhangi bir zamanda sınıflar ve tabakalar var olmaya devam ederken, onların üyeleri, sürekli olarak karmaşık aile gruplarından dolayı

¹² C. Buchmann; E. Hannum; “Education and Stratification in Developing Countries: A Review of Theories and Research”. Annual Review of Sociology, 2001, 27, s.82.

¹³ Patrick J. McEwan, “Peer Effects on Student Achievement: Evidence From Chile”, Economics of Education Review, 2003, 22, s.131–141.

¹⁴ X. Liu; K. Lu; “Student Performance and Family Socioeconomic Status”, Chinese Education and Society, 2008, Vol. 41, No. 5, s.79.

¹⁵ P. Bourdieu, P.; J. C. Passeron; Reproduction in Education, Society and Culture, Sage Publications. California, 1977.

¹⁶ P. M. De Graaf; M. Kalmijn; “Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status”. Acta Sociologica, 2001, vol.44, s.54-55.

¹⁷ De Graaf ve Kalmijn, 2001, s.54.

değişiklik gösterir. Piyasa ekonomisi ile sanayi ve sanayi sonrası toplumlar, sınıfsal kökenlerin eşitsizliklerini etkilemede açık sınıf sistemleri olarak görülür ancak sınıfın yönelimini için belirleyici olmadığı belirtilir.¹⁸

Bir başka eleştiri ise, öğrencilerin ailevi arkaplan görünümleri okula uyumda kısmi bir rol oynamaktadır. Örneğin göçmen ailelerdeki ebeveynlerin yüksek eğitim düzeyi ve mesleki statüleri öğrencilerin başarısında belirli bir oranda etkili olmaktadır.¹⁹ Ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkiye bakıldığında çoğunlukla yüksek oranda başarılı ebeveynlerin çocuklarının, her zaman ebeveynleri kadar başarılı olamadıkları, benzer bir biçimde düşük becerili ebeveynlerin çocukları ebeveynlerinden daha iyi yerlere gelebildikleri belirtilmektedir. Bu durum, ebeveyn becerileri ve aile arkaplanının kuşaktan kuşağa çocuğa aktarılması sürecinin tek bir sebebe bağlı olmaması ile açıklanmaktadır.²⁰ Bazı göçmen ailelerin yüksek sosyo-ekonomik statüsü çocuklarının akademik performansı üzerinde rol oynar, fakat Caplan ve arkadaşları (1991) tarafından Endonezya göçmenleri örneğinde ekonomik zorluklarla karşılaşan öteki ailelerin çocuklarının başarısında sosyo-ekonomik etkenlerin tek başına açıklayıcı olamayacağı belirtilmekte, çünkü göçmen ailelerden birçok çocuk başarılı bir biçimde Amerikan okullarına uyum sağlamaktadır.²¹

Göçmen çocukları için sosyo-ekonomik arkaplana bakmaksızın, birçok göçmen çocuğu, kendisini, başarılı olması için güçlü bir biçimde destekleyen bir aile çevresi içinde bulmaktadır. Göçmenler, çocuklarının eğitimini, “atlama taşı” olarak görmekte ve eğitime, çocuklarının hayat boyu statüsünü geliştirici bir anlam yüklemektedir. Birçok ebeveyn çocuklarını zorlukların üstesinden gelme konusunda cesaretlendirmektedirler. Göçmen ebeveynin çocuğunu desteklemesi ve okumaya teşvik etmesinin çocukların eğitimini etkileyebilecek en önemli yol olabileceği belirtilmektedir. Öte yandan bir bakış açısından, göçmen ebeveynlerin, çocuklarının okul yaşamlarına daha az katılabildiklerine işaret edilmektedir. Bu durum göçmen çocukları için dezavantajlı bir boyut oluştursa da, sosyal hareketlilik-eğitsel kazanım ilişkisini çok boyutlu etkenlerle düşünmenin gerekliliği belirtilmekte, aile arkaplanı, ebeveynin teşviki, akran desteği ve öğrencilerin kendi tutum ve davranışları, göçmen ailelerden gelen çocukların akademik başarısının muhtemel kaynakları olarak sıralanmaktadır.²²

Kao ve Tienda'nın (1995)²³ bulguları da, kuşakların statüsü ve çocukların başarısında göçmen çocuklarının eğitsel uyumunda rol oynayan ebeveynin eğitimi ve ailenin geliri dışında diğer faktörlerin göz önünde bulundurulmasına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Heyneman ve Loxley (1983)²⁴ ise, başka bir yöne işaret etmekte, gelişmekte olan ülkelere karşı sanayileşmiş ülkelerde başarıda genel olarak, aile arkaplanının etkisi küçüldükçe okulun

¹⁸ F.L. Jones, H. Kojima; G. Marks; “Comparative Social Fluidity: Trends Over Time in Father-to-Son Mobility in Japan and Australia”, 1965-1985, *Social Forces*, 1994, 72(3), s.779.

¹⁹ A. J. Fuligni, “The Academic Achievement of Adolescents from Immigrant Families: The Roles of Family Background, Attitudes and Behaviour”. *Child Development*, 1997, Volume 68, Number 2, s.360.

²⁰ G.J. Borjas, “Making It in America: Social Mobility in the Immigrant Population”. www.futureofchildren.org, 2006, Vol.16, No.2, s.58.

²¹ Fuligni, 1997, s.352; A. J. Fuligni, “The Adjustment of Children from Immigrant Families”, *Current Directions in Psychological Science*, 1998, Vol. 7, No. 4, s.103.

²² Fuligni, 1997, s.352.

²³ Grace Kao; Marta Tienda; “Optimism and Achievement: The Educational Performance of Immigrant Youth”, *Social Science Quarterly*, 1995, Volume 76, Number I, s.1-19.

²⁴ Stephen P. Heyneman; William A. Loxley; “The Effect of Primary-School Quality on Academic Achievement Across Twenty-nine High-and Low-Income Countries”, *American Journal of Sociology*, 1983, Vol. 88, No. 6, s.1162-1194.

niteliğine bağlılık büyümektedir. Onlara göre, bir ülke ne kadar fakirse başarı üzerine okulun etkisi ve öğretmenlerin niteliği o kadar büyük olabilmektedir.

Yukarıda farklı araştırmaların temas ettiği noktalara rağmen, babanın sosyo-ekonomik konumunun etkisi azalsa da hala çocukların eğitsel mesleki statü elde etmeleri üzerinde etkilidir. Bir kişinin geliri ve mesleği, ebeveyninin arkaplanına bağlıdır.²⁵ Çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri, çocukların okul tecrübesi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Çocukların devam ettiği okullar, ebeveynlerin sağladığı eğitsel kaynakların çeşitliliklerinde farklılaşır. Bütün sanayi toplumları toplumsal köken ve eğitsel kazanım arasında önemli bir bağlantı sergiler. Daha yüksek statülü ailelerin çocuklarının daha avantajlı okul türlerine gittikleri gözlenir.²⁶ Sosyal sınıflar arasındaki farklılaşmanın eğitsel çıktı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programının 2004 yılı verileri, zengin veya fakir, daha üst veya daha alt sınıf arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir.²⁷ Bir ülke içinde, öğrencinin akademik performansındaki farklılıklar, öğrencinin ailesinin sosyal statüsü yüksekse, öğrencinin akademik performansı da yüksek olmaktadır. Ancak veriler, düşük toplumsal statülü ailelerin çocuklarının her zaman akademik performanslarının da düşük olacağı anlamına gelmediğini de belirtmektedir. Son tahlilde okul ve eğitim sistemleri ile sosyal statü ve akademik sonuç arasında genel bir bağlantının olduğu genel geçer bir kural olarak belirtmek mümkündür.

3.Sosyo-Ekonomik Arkaplan Yerine Sosyal Ağlar: Nicelikten Niteliğe

Sosyal hareketlilik sürecinde ebeveynin sosyo-ekonomik durumunda değişen iş koşulları, artan eğitim olanaklarıyla birlikte liyakat temelli statü edinme, sosyo-ekonomik arkaplan yerine sosyal ağların etkisini gündeme getirmiştir. Bir bireyin mesleki statüsü, eğitim seviyesi gibi kişisel kaynaklarla ilişkilendirildiği kadar bireyin sosyal ağının eğitim düzeyi gibi sosyal kaynaklarla da ilişkilendirilmektedir. Günümüzde sosyo-ekonomik kaynakların yerini ilişkiler üzerinden çeşitli ağları kullanan bağlantıların artan önemine işaret etmemiz gerekmektedir. Sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara yönelimi nicelikten niteliğe bir dönüşüm olarak da ifade etmek mümkündür.

Niteliği öne çıkaran sosyal ağlar, ilişkiler temelinde kurulur. İlişkiler temelinde sürdürülen sosyal ağlar, sosyal sermayeye ulaşmak için köprü işlevi görür. Sosyal sermaye ise, temel olarak, sosyal ağlarda ulaşılabilen kaynaklara göndermede bulunur. Sosyal sermayeyi ifade etmede, eski bir İngiliz atasözünde, "neyi bildiğiniz değil, önemli olan kimleri tanıdığınız önemlidir" denilerek ilişkilerin önemine işaret edilmektedir²⁸. Toplumsal kaynaklar ve toplumsal sermaye kuramlarının yönelimi, sosyal ağlarda gömülü bulunma, kaynaklara erişme ve mobilize kaynakların araçsal yararı üzerine odaklanma üzerinedir.²⁹ Sosyal sermayenin temelinde, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğu fikri bulunmaktadır. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –

²⁵ E. Beller, M. Hout; "Intergenerational Social Mobility: The United States in Comparative Perspective". www.futureofchildren.org, 2006, vol. 16, No.2, s.19.

²⁶ A. C. Kerchoff, A. C.; "Institutional Arrangements and Stratification Processes in Industrial Societies", Annual Review of Sociology, 1995, 15, s.329.

²⁷ Liu ve Lu, 2008, s.72.

²⁸ Field, 2008, s.63.

²⁹ N. Lin, "Social Networks and Status Attainment", Annual Review of Sociology, 1999, 25, s.471.

yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar³⁰.

Bourdieu ve Wacquant, sosyal sermayeyi, "gerçekte veya uygulamada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların toplamı" olarak tanımlamaktadır.³¹ Bourdieu, bağların yoğunluğu ve dayanıklılığına vurgu yapar ve sosyal sermayeyi, "uzun süreli iletişim ağlarına sahip olmaya bağlı gerçek ve potansiyel kaynakların bütünü" olarak tanımlar³².

Genel olarak çeşitli toplumsal ilişkilerden kazanılan kaynaklara referansla kullanılan sosyal sermaye terimi, bu bağlamda ailenin sosyal sermayesi, gençlerin ebeveynleriyle ilişkilerinden elde ettikleri kaynaklardır. Ailenin sosyal sermayesi, gelir ve zenginlik olarak ifade edilen ailenin maddi sermayesinden ve ebeveynlerin çocukları için sağladığı bilişsel çevre olarak ifade edilen beşeri sermayeden ayrılır³³. Coleman, belirli türde sosyal yapıların bireylerin davranış tercihlerini diğerlerinden daha fazla kolaylaştırdığının farkında olarak, özellikle sosyal sermayenin asıl kaynağı olarak aileyi betimleme eğiliminde olmuştur³⁴.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, sosyal sermayenin eğitime dayalı sonuçlarla yakından ilişkili olduğu, Dika ve Singh'in (2002) taramış oldukları, eğitime dayalı başarı ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların ondördünün çoğunluğunda olumlu bir ilişki tespit edilmiştir.³⁵ Gerdibi köylüleri örneğinde sosyal hareketliliğin coğrafi hareketlilik ve eğitim yoluyla hareketlilik olarak iki boyutta ele alındığı gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasında da artan eğitim olanakları, iş koşullarının değişmesi ve mesleklerin kırsaldan kentlere beyaz yakalı oranının artmasının ebeveynin rolünü sınırlandırdığı tespit edilmiş, ancak ebeveynin rolünün sosyal ağlarda devam ettiği görülmüştür.³⁶ Ebeveynin sosyal ağlardaki rolüne başka bir örnekte de, Çin'de işten çıkarılmış işçiler, yeni bir iş bulurken, daha çok tipik olarak, aile ve yakın akrabalarından oluşan sosyal sermayelerini kullandıkları tespit edilmektedir³⁷.

Sosyal sermaye ve eşitsizlik konusunda okulların, toplumda eşitliği sağlamanın bir aracı olduğu kadar, aynı zamanda eşitsizlikleri yeniden üretmeyi de sürdürdüğü,³⁸ eğitimin fırsat eşitliği sağlamadığı, çünkü eğitimdeki başarının, çoğunlukla sosyal ve kültürel arkaplan tarafından belirlendiğine işaret edilmektedir.³⁹ Sosyo-ekonomik statü kazanımında, önemli bir

³⁰ Field, 2008, s.16.

³¹ P. Bourdieu; L. Wacquant; *An Invitation to Reflexive Sociology*, University of Chicago Press, Londra, 1992, s.119.

³² P. Bourdieu, "The Forms of Capital", der. G. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, 1986, s. 249.

³³ B. McKune; J. P. Hoffmann; "Religion and Academic Achievement among Adolescents", *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, 2009, Volume 5, Article 10, s.9.

³⁴ Field, 2008, s.36.

³⁵ S. L. Dika; K. Singh; "Applications of Social Capital in Educational Literature: A Critical Synthesis", *Review of Educational Research*, 2002, 72:1, ss.31-60.

³⁶ Abdullah Özbolat, "Sosyal Hareketlilik ve Dini Hayatta Farklılaşma -Gerdibi Köylüleri Örneği-", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, 2011, s.202.

³⁷ Y. Zhao; "Measuring the Social Capital of Laid-off Chinese Workers", *Current Sociology*, 2002, 50:4, s.563-564.

³⁸ D. Reay, *Sociology, Social Class and Education*. Michael W. Apple; Stephen J. Ball, Luis Armando Gandin, (Ed.) *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education* içinde Routledge Taylor Francis Group, London and New York, 2010, s.396.

³⁹ J. Fulcher; J. Scott; *Sociology*, Oxford University Press, England, 1999, s.233.

gösterge de, toplumların açıklık derecesi olsa da, bir toplumun açıklığının genel bir ölçütü, toplumsal kökenle ilgili olan sosyal pozisyonun elde etme derecesidir.

Değişen koşullarla gittikçe artan bir biçimde, başarı, atfedilen statünün yerini almaya başlasa da atfedilen statünün temel dayanaklarından birisi, ebeveynin sosyo-ekonomik durumu çocukların sosyo-ekonomik statü elde etmesinde belirleyici olmaya devam etmektedir.⁴⁰ Ailenin rolü konusunda Mulholland⁴¹ ise sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal sermayeye yönelimi birleştirerek, sosyal sermayenin de tek başına yeterli olmadığını, İngiltere'deki başarılı aile şirketleri genellikle hem sosyal hem de finansal sermayeye ulaşabilen iyi eğitilmiş insanlar tarafından yönetildiğini belirtmektedir.

Sonuç

Aile yapısının sosyal hareketliliğe etkisi -özellikle eğitsel sonuçlar temelinde- değerlendirildiğinde aile yapısının sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara bir yönelim tespit edilmiş ve literatürdeki çalışmalardan hareketle bir değerlendirme yapılmıştır. Aile yapısı, sosyo-ekonomik arkaplan ve ebeveynin statü elde etmedeki rolüne odaklanarak ele alınmıştır.

Sosyal hareketlilik sürecinde aile yapısının etkisine işaret edilmekle birlikte eleştiriler de yöneltilmiştir. Eleştiriler, artan eğitim olanakları, değişen iş koşulları ve liyakat temelli statü edinme üzerinden yapılmaktadır. Babanın sosyo-ekonomik statüsünün etkisinde, iş piyasasının koşulları değişmesi, eğitim sisteminin daha fazla meritokratik olması, mesleki yapının aşama aşama kırsaldan kentsel mesleklere, kol gücünden beyaz yakalı mesleklere dönüşmesi çocukların eğitsel mesleki statü elde etmeleri üzerinde etkilidir. Bir kişinin geliri ve mesleğinin belirlenmesinde, ebeveynin arkaplanına bağlılık azalsa da statü edinme sürecinde ebeveynin sosyo-ekonomik statüsü yerini ebeveynin sosyal ağ (network) bağlantılarına bırakmaktadır.

Sosyal hareketlilik sürecinde aile yapısı, değişen koşullar ve iş piyasası vb. etkenlerle sosyo-ekonomik bir faktörün etkinliği yerine sosyal sermaye, ağ(network) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile yapısının sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara doğru bir yönelim gösterdiğini söylemek mümkün görünmektedir. Sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara yönelim, nicelikten niteliğe bir değişim olarak da ifade edilebilir. Aile yapısının etkisinin azalması yerine sosyo-ekonomik arkaplandan sosyal ağlara doğru aile yapısı biçim değiştirmektedir.

⁴⁰ R. Breen; J. O. Jonsson; "Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility", Annual Review of Sociology. 2005, 31, s.229.

⁴¹ K. Mulholland, The Family, Enterprise and Business Strategies", Work, Employment and Society, 1997, 11:4, s.707.

KAYNAKÇA

- BARNETT, W. S.; C. R. BELFIELD; "Early Childhood Development and Social Mobility". www.futureofchildren.org, 2006, vol.16, no.2, ss.73-98.
- BELLER, E.; M. HOUT; "Intergenerational Social Mobility: The United States in Comparative Perspective". www.futureofchildren.org, 2006, vol. 16, No.2, ss.19-36.
- BIBLARZ, T. J.; A. E. RAFTERY. (1993). "The Effects of Family Disruption on Social Mobility", *American Sociological Review*, 1993, Vol. 58, No. 1, ss.97-109.
- BIBLARZ, T. J.; A. E. RAFTERY, A. BUCUR. (1997). "Family Structure and Social Mobility", *Social Forces*, 1997, 75(4), ss.1319-1339.
- BLAU, P.; O. DUNCAN; *The American Occupational Structure*, Wiley, New York, 1967.
- BORJAS, G. J.; "Making It in America: Social Mobility in the Immigrant Population". www.futureofchildren.org, 2006, Vol.16, No.2, ss.55-71.
- BOURDIEU, P.; J. C. PASSERON; *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications. California, 1977.
- BOURDIEU, P. "The Forms of Capital", der. G. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, 1986, ss.241-258.
- BOURDIEU, P.; L. WACQUANT; *An Invitation to Reflexive Sociology*, University of Chicago Press, Londra, 1992.
- BREEN, R.; J. O. JONSSON; "Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility", *Annual Review of Sociology*. 2005, 31, ss.223-243.
- BUCHMANN, C.; E. HANNUM; "Education and Stratification in Developing Countries: A Review of Theories and Research". *Annual Review of Sociology*, 2001, 27, ss.77-102.
- DE GRAAF P. M.; M. KALMIJN; "Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status". *Acta Sociologica*, 2001, vol.44, ss.51-66.
- DIKA, S. L.; K. SINGH; "Applications of Social Capital in Educational Literature: A Critical Synthesis", *Review of Educational Research*, 2002, 72:1, ss.31-60.
- FALLON, K. M.; "Education and Perceptions of Social Status and Power Among Women in Larteh, Ghana". *Africa Today*, 1999, 46, ss.67-91.
- FIELD, John; *Sosyal Sermaye*, (Çev.Bahar Bilgen, Bayram Şen), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- FULCHER, J.; J. SCOTT; *Sociology*, Oxford University Press, England, 1999.
- FULIGNI, A. J.; "The Academic Achievement of Adolescents from Immigrant Families: The Roles of Family Background, Attitudes and Behaviour". *Child Development*, 1997, Volume 68, Number 2, ss.351-363.
- FULIGNI, A. J.; "The Adjustment of Children from Immigrant Families", *Current Directions in Psychological Science*, 1998, Vol. 7, No. 4, ss.99-103.

- GINTHER D. K.; R. POLLAK; "Family Structure and Children's Educational Outcomes: Blended Families, Stylized Facts and Descriptive Regressions". *Demography*, 2004, Vol. 41, Number 4, ss.671-696.
- HEYNEMAN, Stephen P. ; William A. LOXLEY; "The Effect of Primary-School Quality on Academic Achievement Across Twenty-nine High-and Low-Income Countries", *American Journal of Sociology*, 1983, Vol. 88, No. 6, ss.1162-1194.
- JENCKS C.; D. RIESMAN; *The Academic Evolution*. B. Berger (Ed.), *Readings in Sociology A Biographical Approach içinde Basic Books*, New York, 1974, ss.211-217.
- JONES, F. L., H. KOJIMA; G. MARKS; "Comparative Social Fluidity: Trends Over Time in Father-to-Son Mobility in Japan and Australia", 1965-1985, *Social Forces*, 1994, 72(3), ss.775-798.
- KAO, Grace; Marta TIENDA; "Optimism and Achievement: The Educational Performance of Immigrant Youth", *Social Science Quarterly*, 1995, Volume 76, Number I, ss.1-19.
- KERCHOFF, A. C.; "Institutional Arrangements and Stratification Processes in Industrial Societies", *Annual Review of Sociology*, 1995, 15, ss.323-347.
- KIM, D. Y.; V. S. KULKARNI; "The Role of Father's Occupation on Intergenerational Educational and Occupational Mobility: The Case of Second-Generation Chinese Americans in New York". *Sociological Forum*, 2009, Vol. 24, No. 1, ss.104-134.
- LIN, N.; "Social Networks and Status Attainment". *Annual Review of Sociology*, 1999, 25, ss.467-487.
- LIU, X.; K. LU; "Student Performance and Family Socioeconomic Status". *Chinese Education and Society*, 2008, Vol. 41, No. 5, ss.70-83.
- MCEWAN, Patrick J.; "Peer Effects on Student Achievement: Evidence From Chile", *Economics of Education Review*, 2003, 22, ss.131-141.
- MCKUNE, B.; J. P. HOFFMANN; "Religion and Academic Achievement among Adolescents". *Interdisciplinary Journal of Research on Religion*, 2009, Volume 5, Article 10, ss.1-21.
- MULHOLLAND, K.; "The Family, Enterprise and Business Strategies", *Work, Employment and Society*, 1997, 11:4, ss.685-711.
- OZBOLAT, Abdullah; "Sosyal Hareketlilik ve Dini Hayatta Farklılaşma -Gerdibi Köylüleri Örneği-", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.
- PORTES A.; R. RUMBAUT; *Legacies: The Story of The Immigrant Second Generation*, University of California Press, Berkeley, 2001.
- REAY, D.; *Sociology, Social Class and Education*. Michael W. Applei Stephen J. Ball, Luis Armando Gandin, (Ed.) *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education içinde Routledge Taylor Francis Group*, London and New York, 2010, ss.396-404.
- ZHAO, Y.; "Measuring the Social Capital of Laid-off Chinese Workers", *Current Sociology*, 2002, 50:4, ss.555-571.

ZSEMBIK, B. A.; D. LLANES; "Generational Differences in Educational Attainment among Mexican Americans". *Social Science Quarterly*, 1996, Vol. 77, Number 2, ss.363-374.